

Քանգուրական գրադարան №2.

ԿԱՐԼ ԿԱՌԻՑԿԻ

ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԵՏՐՈՍ ԳՕՍԵԱՆԵՆՆԵՐ

ՄԱՏԵՆՔԱՐԱՆՆԵՐ

Բիւ 168

CONTRE

Պատկեր

7 Mars 1918

8 HOEM. 1939

ՊԵՏԵԿԱՆ ԴՈՒՄԸՆ

Handwritten signature in red ink.

Handwritten text in Arabic script.

ՅՈՒՀԱՆՆԵՍ ԳՕԼՈՒՄԱՆ

ԳՕՐԱԿԱՏՈՒՄ ԳՕՐԱԿԱՆ

H. KILIDJIAN

LIBRAIRE-ÉDITEUR

CONSTANTINOPLE

Handwritten signature and number 97.

Թարգմ. Ռ. Դաշայեանի

Հրատարակութիւն Վեյպձ-ի

1906

Large circular stamp with Armenian text.

Ք Ի Յ Լ Ի Ս

Տպարան Մ. Վարդանեանի, Գանձակ. № 3.

1908

դափոխականները և մանաւանդ սօցիալիստ-
 ների մեծամասնութիւնը Վիտտէ-Դուրնօ-
 վօյի Դուժայի վրայ նայում էին որպէս
 հին՝ Բուլիգինեան Դուժայի վրայ. նրանք
 այդ ոչ թէ զիջում էին համարում, այլ
 ծաղր. նրանք այդ Դուժայի մէջ նկատում
 էին ոչ թէ յեղափոխութեան յաջողութիւնը,
 այլ, ընդհակառակը՝ ոստիկանական-կօզա-
 կային ըէժիմը ուժեղացնելու մի միջոց:
 Հիմնադիր Ժողովի փոխարէն, որը Ռուսաս-
 տանին կը տար պետական նոր սահմանա-
 դրական կազմ, նրան տւին մի պարլամենտ
 աւելի պակաս իրաւունքներով, քան ունին
 նոյնիսկ Գերմանիայի և Աւստրիայի դեկո-
 րատիւ պարլամենտները, պարլամենտ—
 ընտրած ամենաբարդ ու ամենախճճած
 ընտրողական սիստեմով, որը վերին աստի-
 ճանի օգտակար է խոշոր սեփականատէրերի
 համար, որովհետեւ նրանց ձեռքը տալիս է
 ընտրողների վրայ ճնշում գործ դնելու,
 նրանց վախեցնելու բազմաթիւ հնարաւո-
 րութիւններ—և այն էլ զինւորական զրու-
 թիւնների ժամանակ, երբ բացակայում է
 միութիւնների, ժողովների ու մամուլի գո-
 նէ որևէ ազատութիւն, երբ բանտարկւած
 էին պրօլետարիատի ազատութեան համար
 քիչ թէ շատ ակտիւ կռիւ մղող համարեա
 բոլոր ոյժերը: Այսպիսի պայմաններում
 զարմանալու ոչինչ չկայ, որ Ռուսաստանցի

մեր ընկերների մեծամասնութիւնը այդ ճանապարհով կանչւած Դուման՝ համարում էր ժողովրդական ներկայացուցչութեան մի բասմեկի կեղծիք և վճռել էր բոյկոտի ենթարկել նրան, չմասնակցել ընտրութիւններին, որպէսզի ժողովրդի հետաքրքրութիւնը չզարթնեցնէ դէպի մի այնպիսի հիմնարկութիւն, որի վերացումը միայն հանդիսանում է յեղափոխութեան յաջողութեան և նրա յաղթութեան անխուսափելի պայմանը:

Եւ իսկապէս, եթէ ի նկատ առնենք այն հանգամանքը, թէ որքան ըէակցիօն է պարլամենտական մեծամասնութիւնը, նոյն իսկ մի այնպիսի արդիւնաբերական զարգացման բարձր աստիճանի վրայ կանգնած երկրում, որպիսին է Գերմանիան, որը ունի ընդհանուր ընտրողական իրաւունք, և թէ ինչպէս այդ մեծամասնութիւնը միշտ պատրաստ է ծառայելու կառավարութեանը, այն ժամանակ արդեօք իրաւացի չի լինի այն երկիրը, թէ Պետական Դուման ցարի կառավարութեան ձեռքում կը դառնայ մի կամակատար գործիք, ըէակցիայի պատըսպարան, որ նա կը լինի ոչ թէ ռուս ժողովրդի, այլ խուլիգանների ներկայացուցչութիւն և կօնտր-յեղափոխութեան նեցուկը:

Գերմանական պրօլետարիատի շրջաններում, որոշ ժամանակից սկսած, մեծ ան-

հանգստութեամբ է քննուում Բայխստագի ընտրողական իրաւունքի սահմանափակելու հնարաւորութիւնը և հիւսիսային գերմանական դաշնակից մի քանի պետութիւնների լանդտագների համար գոյութիւն ունեցող ընտրողական դասակարգային սիստեմի վերացման անհրաժեշտութիւնը: Եւ ընտրողական այդ դասակարգային սիստեմը այնպէս ուժեղ է զգացւում, ընտրողական իրաւունքի ամեն մի սահմանափակում այն աստիճանի վտանգաւոր է նկատւում, որ ընտրողական իրաւունքի համար մղող կռոււմ ընդունելի է համարւում նոյնիսկ մի այնպիսի ուժեղ, ներգործող միջոց, որպիսին է ընդհանուր մասսայական գործադուլը, հէնց որ իրերի դրութիւնը հնարաւորութիւն տայ այդ միջոցը գործադրելու: Բայց ընտրողական իրաւունքի նոյնիսկ ամենավատ սահմանափակւմը, որպիսին միայն հնարաւոր կը լինէր Գերմանիայում, չէր կարող ստեղծել մի այնպիսի ողորմելի ընտրողական իրաւունք, որպիսին տալիս է Պետական Դումայի ընտրողական օրէնքը, որի համեմատութեամբ նոյնիսկ Սաքսօնիայի ու Պրուսիայի լանդտագների ընտրողական եռաստիճան սիստեմը դէմօկրատական են թւում: Եւ այսքանից յետոյ զարմանալու ոչինչ չկայ, որ մեր Ռուսաստանցի ընկերների մեծամասնութիւնը ընտրողական

պայքարի մէջ մտնելու և ապա Դումա գընալու փոխարէն աւելի նպատակայարմար համարեց կուել այդ Դուման քանդելու նըպատակով և ձեռք բերելու Հիմնադիր ժողով, ընարևած ընդհանուր, հաւասար, ուղղակի և զաղտնի քւէարկութեամբ, միութիւնների, ժողովների ու մամուլի կատարեալ ազատ պայմաններում:

Որքան այդ Դուման թշնամութեամբ ընդունեց սօցիալիստների մեծամասնութեան կողմից, նոյնքան նա վառ յոյսեր զարթեցրեց լիբերալների մէջ: Ռուսաստանում, արևմտեան Եւրոպայի հակառակ, լիբերալները կազմում են—չհաշւելով քաղաքի ինտելիգենցիային—գլխաւորապէս խոշոր հողատէրերը: Սրանք Ռուսաստանի բոլոր ունեւոր դասակարգերից ամենից շատ են տուժում գոյութիւն ունեցող բէժիմից, որը քայքայում է գիւղատնտեսութիւնը և միևնոյն ժամանակ, կամ կողմնակի կերպով ի հաշիւ և ի վնասնրա (գիւղատնտեսութեան), զանազան արտօնութիւններ է տալիս կապիտալիստների դասակարգին: Այս պատճառով խոշոր հողատէրերը ամենից շատ են շահագրգռւած բիւրօկրատական-բացարձակ բեժիմը պարլամենտական-սահմանադրական բէժիմով փոխարինելու մէջ և դրա համար էլ լիբերալներ են:

Սակայն խոշոր հողատէրերից անհամե-

մատ աւելի տուժում է գիւղացիութիւնը. նա բառիս բուն նշանակութեամբ քաղցից մեռնում է: Այս պատճառով գիւղացիութիւնը միշտ խռովւում է—բայց երբ դալիս է քաղաքական յեղափոխութեան, հին կառավարութիւնը տապալելու շրջանը, այն ժամանակ նա յեղափոխական է դառնում, աշխատում է տապալել գոյութիւն ունեցող կազմը և փոխարինել նրան նոր, իրան շահերին համապատասխանող կազմով: Բայց այդ բանին հասնելու ամենամօտիկ և ամենախրական միջոցը նա պէտք է համարէ խոշոր հողատէրերի հողերի գրաւումը:

Որքան երկար է տևում յեղափոխութիւնը, այնքան բազմանում է այնպիսի գիւղացիների թիւը, որոնց վիսում մեխլած է այդ միտքը և այնքան մօտենում է գիւղացիների՝ խօսքից գործի անցնելու վտանգը:

Այսպիսով լիբերալների ամենաբուռն ցանկութիւնն է յեղափոխութեան դադարումը: Եւ եթէ լիբերալները այնքան պաշտպանում են Վիտտէ-Պուրնսօլօյի Պուլման՝ այդ միայն նրա համար չէ, որ նրանք Պուլման պարլամենտական-սահմանադրական կազմ ստեղծելու մի միջոց են համարում, այլ և գլխաւորապէս այն պատճառով, որ նրանք յոյս ունեն, թէ Պուլման մի միջոց կըլինի իրանց ձեռքում յեղափոխութեանը

վերջ դնելու և նրան փոխարինելու «խաղաղ էւօլիւցիայով»—մի բան, որ խոշոր հողային սեփականատէրերին ամենաճշգրիտ կերպով խոստանում է ապահովել իրանց սեփականութիւնը:

Ո՞վանց երկիւղը, իսկ միւսների յոյսը—թէ Դոմման վերջ կըդնէ յեղափոխութեանը, նախ քան նրա մի որեւէ էական բան ձեռք բերելը, լիովին հիմնաւոր կըլինէին այն դէպքում, եթէ Ռուսաստանում ներկայումս չտիրապետէր յեղափոխութիւնը, եթէ գոյութիւն չունենային դասակարգային վերին աստիճանի լարւած հակասութիւնները, որոնք մի անգամ լազիւսելով միմեանց, այլ ևս չեն կարող խաղաղել, մինչև որ այս կամ այն կողմը վերջնականապէս չըպարտուի, և վերջապէս՝ եթէ Ռուսաստանի պետական և ժողովրդական տնտեսութիւնները կատարելապէս սնանկացած չլինէին: Նրանք (պ. և ժ. տնտեսութիւններ) միայն այն ժամանակ կարող են սկսել յաջող կերպով զարգանալ, երբ դրւած կըլինեն բոլորովին նոր հիմքերի վրայ:

Յեղափոխական այս դրութիւնը շատ աւելի է թուլացնում կառավարութեանը, քան այդ կտրելի էր սպասել՝ դատելով նրա գործադրած բեպրեսիաներէց ու խըստութիւններէց և յեղափոխական կուսակցութիւններին տալիս է մի այնպիսի ոյժ,

որը ընդունակ է ջարդ ու վշուր անել ամեն մի խոչընդոտ: Ընտրողական օրէնքը «խաղաղ էւօլիւցիայի» ժամանակ անշուշտ կառավարութեանը հնարաւորութիւն կը տար իրան հպատակ մի ըէակցիօն պարլամենտ ստեղծելու, այն ինչ այժմ, նա, չնայելով իր կօզակներին ու դրազուններին, ոստիկանութեանն ու խուլիգաններին կատարելապէս անկարող է այդ անել: Նա իր անգօրութիւնը ոչնչով չհաստատեց այնպէս, որպէս հէնց ընտրութիւնների տւած հետեւանքներով:

Միւս կողմից թուժ է, թէ ժողովրդի մասսաները, չհաշւած Դումային բօյկօտ անող պրօլետարիատը, ընտրողական պայքարին մասնակցեցին մեծ եռանդով:

Դեկտեմբերեան ապստամբութեան անյաջողութիւնը այնպիսի ոչնչացնող պարտութիւն չէր, որպիսին էր 1848 թւի յունիսի կռիւը՝ Փարիզում: Ապստամբութեան ճընշումը ոչ մի տեղ կանգնեցնող կամ ճնշող ազդեցութիւն չունեցաւ, ընդհակառակը նա առեւտուրեք կատաղութիւն առաջ բերեց: Սակայն այդ անյաջողութիւնը անկարելի դարձրեց ապստամբութեան շարունակելը, իսկ ընտրողական պայքարը իր ժամանակին վրայ հասաւ և ժողովրդի հետաքրքրութիւնն ու նրա յեղափոխական էներգիան տեղափոխեց դէպի կուլի մի ուրիշ

եղանակ, որ Ռուսաստանում աւելի չլսած ու չփորձած էր, քան գործադուլը կամ բարրիկադային կռիւր: Ռուս ժողովուրդը արթնանալով իր երկարատե քնից, ուզում է գործել, ուզում է կռւել, նա բացասում է ամեն մի կրաւորականութիւն և այնպիսի մի մօմէնտում, երբ ընտրողական պայքարը աւելի է խոստանում, քան ապոտամբութիւնը—նա դիմում է կռի այդ եղանակին:

Արեւմտեան, կամ կենդրոնական Եւրոպայի որևէ երկրում, որտեղ բոլոր ունևոր դասակարգերը և նոյն իսկ գիւղացիութիւնըն ու ինտելիգենցիան ամբողջովին բէակցիօն են և կառավարութեան կողմը կանգնած, որտեղ գոյութիւն ունի միայն մի յեղափոխական, խիստ դիմադիր դասակարգ— պրօլետարիատը և որտեղ կառավարութեան իշխանութիւնը դեռ թուլացած չէ— ռուսականի նման ընտրողական օրէնքը նորմալ, խաղաղ ժամանակ պիտի տար ամենարէակցիօն պարլամենտ, որպիսին միայն կարելի է երևակայել և պրօլետարիատը այդ դէպքում իր բոլոր ջանքերը պէտք է գործ դնէր այդ տեսակ պարլամենտը վերացնելու համար:

Ռուսաստանում յեղափոխութիւնը այնպիսի մի հսկայական ոյժ ունի, որ նա վաղուց արդէն մուտք է գործել Դոման, նոյն

իսկ այդպիսի ընտրողական օրէնքի ժամանակ. նա այնքան ուժեղ է, որ Դումայի բոյկոտը անգործադրելի համարւեց և Ռուսաստանի սօց.-դէմօկրատիան ամեն տեսակ հիմք ունի Դումայի ձախ թևի կողմը բռնելու, իսկ շուտով գուցէ և կանգնելու. նրա նոյն իսկ մեծամասնութեան կողմը՝ առաջ քշելով նրան իր առաջխաղացութիւնների մէջ՝ կառավարութեան դէմ, բայց միևնոյն ժամանակ օգնելով և պաշտպանելով նրան կառավարութիւնից:

Ի հարկէ չէ կարելի սպասել, որ ոռւս լիբերալները կըդառնան Եակօբինեաններ. և կըսկսեն յայտարարել անդադար յիղափոխութիւն (Revolution in permanenz). ընդհակառակը, նրանք աւելի քան երբէք կաշխատեն յեղափոխութեանը վերջ դնել, բայց այդ նրանց չի յաջողի: Դումայում «կուլտուրայի և սեփականութեան» ներկայացուցիչները կողքին տիրապետում են—գիւղացիները: Նրանք պահանջում են, որ հողային հարցը վճուի իրանց ցանկացած ուղղութեամբ և գիւղացիութեան պատգամաւորները մինչև իսկ բիսկ կանեն իրանց կեանքով, եթէ մտածեն լսաբել իրանց ընտրողներին:

Եթէ լիբերալները ցանկանան բաւարարութիւն տալ գիւղացիների պահանջին առանց ֆնասելու իրանց սեփական շահերին,

այդ նրանք կարող են անել միայն պետութեան հաշուով, այսինքն նրանք պէտք է կրճատեն հարկերը և պետութեան հաշուով գնեն խոշոր հողային սեփականութիւններն ու բաժանեն գիւղացիներին: Բայց այդ ուղղութեամբ արեւած իւրաքանչիւր մի քայլ պահանջում է պետական ծախսերի կրճատումն և աւելի խիստ կօնտրօլ պետական ֆինանսների վրայ, ուրեմն և տանում է դէպի ընդհարում բիւրօկրատիայի հետ:

Ոչ «կադէտները» և ոչ էլ լիբերալները չեն կարող խուսափել յեղափոխական կոնֆլիկտից. որքան նրանք գիւղացիների հետ կօնֆլիկտի մէջ մտնելուց խուսափելու ջերմ ցանկութիւն ունենան, այնքան եռանդով պէտք է դուրս գան կառավարութեան դէմ: Իսկ եթէ նրանք հպատակեն կառավարութեանը—դրանով կըզինեն իրանց դէմ գիւղացիներին:

Բացի դրանից պէտք է հաշւի առնել պետական գանձարանի կատարելապէս քայքայեւած վիճակը, սոսկալի տնտեսական ճգնաժամը, սարսափեցնող գործազրկութիւնը և քաղցած, բայց կուրի ծարաւի պրօլետարիատը:

Յեղափոխական այս դրութեամբ ստեղծւած բոլոր այդ հարցերը լուծել—Դուժան անկարող է, բայց նրանցից ամեն մէկը հրամայողաբար պահանջում է իր լուծումը:

ՆԷ այդ ուղղութեամբ իւրաքանչիւր մի փորձ, ինչ էլ նա լինի, պէտք է շօշափէ խոշոր ինտերէսներ, պէտք է գրգռէ, շարժողութեան բերէ ժողովրդի լայն մասսաներին, իսկ իւրաքանչիւր փոքր ի շատէրացիօնէլ փորձ՝ այդ հարցերը լուծելու, պէտք է սահմանափակէ բիւրօկրատիայի ամենակարողութիւնը: ՆԷ Դուման որքան քիչ հնարաւորութիւն ունենայ որևէ շօշափելի բան անելու, այնքան մեծ պահանջ կը զգայ իրան ընտրողներին առաջ դրա մեղքը գցելու կառավարութեան վրայ:

Այսպէս ուրեմն, այժմեան Դուման ոչ մի դէպքում չի կարող լինել յեղափոխութեան վերջաւորութիւնը և խաղաղ էւօլիւցիայի շրջանի սկիզբը. ընդհակառակը, նա ստիպւած է աւելի բելիեֆ դարձնել գոյութիւն ունեցող հակասութիւնները, որոնց վերջ դնելու և յաղթելու նա անզօր է, նա ստիպւած է աւելի մեծացնել յեղափոխական գիտակցութիւնը, աւելի ուժեղացնել հակասութիւններն ու նրանց բաղխումը միմեանց հետ, մինչև որ յեղափոխական դասակարգերը չստանան իրտնց պահանջների մինիմումը՝ գիւղացիները—խոշոր հողային սեփականութեան կոնֆիսկացիան, բանւորները—որպէս հիմք իրանց տնտեսական ու քաղաքական կազմակերպութեան և ոյժերի զարգացման ընդհանուր, գաղտնի, հաւա-

սար և ուղղակի ընտրողական իրաւունքը, միութիւնների, ժողովների և մամուլի ազատութիւնը և բանւորական բաւարար օրէնսդրութիւն, իսկ ամենից առաջ 8 ժամեայ բանւորական օր, և մինչև որ Ռուսաստանի ժողովրդական և պետական ամբողջ տընտեսութիւնները չմտնեն նոր շրջանի մէջ, դրւած չլինեն այնպիսի հիմքերի վրայ, որ հնարաւոր լինի նրանց յետագայ յաջող վարկացումը:

Եւ այդ հնարաւոր է միայն պետութեան մնանկութեան պայմանով, այսինքն դադարելով արտասահմանի կապիտալիստներին տոկոսներ վճարելուց, արձակելով և կամ կրճատելով մշտական զօրքը և մեծ չափերով կօնֆիսկացիա անելով: Փաստերի տրամաբանութիւնը Դոմային կմղէ դէպի առաջ ու առաջ, այսինքն, ուրիշ խօսքով, գիւղացիութիւնն ու պրօլետարիատը Դոմայի անդամներին աւելի եռանդով կըստիպեն թեքել դէպի ձախ, աւելի կուժեղացնեն իրանց հակառակորդներին, մինչև իրանց վերջնական լաղթութիւնը:

Այժմեանից որոշել այդ կուլի ձևերը, կը նշանակէր իզուր գլուխ ցաւացնել: Ո՞վ կարող է այժմ հաստատապէս պատասխանել այն հարցերին, թէ այդ կուլը կը տանէ արդեօք նորից դէպի մասսայական գործադուլ, կամ նոյնիսկ դէպի զինւած ապստամ-

բութիւնը, թէ նա ուղղւած կը լինի 'Իու-
մայի պաշտպանութեանը՝ կառավարութեան
դէմ և կամ կը ձգտէ ոյժ տալ միայն նրա
ձախ թևին. կը ստեղծեն արդեօք նոր, դեռ
չեղած դրութիւններ և երևան կգան ար-
դեօք կուի նոր եղանակներ:

Հաստատապէս միայն մի բան կարելի է
ասել, յեղափոխութիւնը մտնում է այժմ
նոր, աւելի վտանգաւոր շրջանի մէջ: Մին-
չև այժմ կառավարութեան ամենախոշոր
առաւելութիւնը կայանում էր նրա կենդ-
րոնացման մէջ, որը նա հակադրում էր մի-
մեանց հետ հազիւհազ կապւած տեղական
ապստամբութիւններին ու մասսայական
գործադուլներին: Այժմ Դոմայի շնորհիւ
յեղափոխութիւնը կենդրոն է ստանում: Ինչ
ուղղութեամբ էլ գնալու լինի, այն
միջական թէ անմիջական, դիտաւո-
րեալ թէ ոչ դիտաւորեալ խթանները, որ
նա սրանից յետոյ կտայ յեղափոխութեանը,
միաժամանակ կներգործեն ամբողջ Ռու-
սաստանի վրայ և ամեն տեղ միաժամանակ
առաջ կը բերեն հակադրօրոնութիւն:

Տեղական բաժան-բաժան, ապակենդրո-
նացած անկարգութիւնների ու խռովու-
թիւնների շրջանը Ռուսաստանում անցաւ:
Սկսւում է կենդրոնացած յեղափոխութիւնը,
որը աւելի անյաղթ կը լինի քան հիշու-
բերեան նշանաւոր շարժումը:

Ժուլի
76

